

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1511>

Geliş Tarihi: 10.11.2018

Kabul Tarihi: 27.12.2018

ABD’NİN KIBRIS SORUNUNA DÂHİL OLUŞU¹

Erdal AÇIKSES² - Zülfükar Aytaç KIŞMAN³

ÖZET

Türk Tarihi ve Türk Dış Politikası içerisinde müstesna yere sahip konu başlıklarından bir tanesi şüphesiz Kıbrıs’tır. Gerek fethedildiği ve sonraki dönemlerdeki askeri, siyasi ve ticari anlamda stratejik önemi, gerekse de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Türk siyasi hayatı ve Türk Dış Politikası için ifade ettiği anlam dolayısıyla, Kıbrıs Adası her zaman politik ajandada üst sıralarda kendine yer bulmuştur. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin iki asırdan fazladır, ticari bir ortağı ve askeri ve siyasi bir müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileri ise özellikle Soğuk Savaş yıllarından beri yönetilmesi hassasiyet gerektiren bir konu olmuştur.

Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri’nin Kıbrıs meselesine müdahil olması şüphesiz üzerinde çalışılmaya değer bir konudur. ABD’nin Soğuk Savaş şartlarında Kıbrıs meselesine İngiltere’nin talebi ile dâhil olması konunun Türkiye açısından da konuyu daha hassas bir hale getirmiştir. Bu çalışmada ABD’nin Kıbrıs meselesine dâhil oluşu ve akabinde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşu içerisindeki rolü ABD Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) arşiv belgeleri ile desteklenerek incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Türk-Amerikan İlişkileri, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türk Dış Politikası

USA Inclusion in the Cyprus Problem

ABSTRACT

Cyprus issue is one of the most exceptional issues in Turkish History and Foreign Policy. Both because of its strategic importance in terms of military, politics and commerce during its conquest and aftermath, and of the meaning of Turkish Republic of Northern Cyprus for Turkey, Cyprus Island has always found its place among primary

¹ Bu yayın, yazarlardan Zülfükar Aytaç Kişman’ın “Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945-1980)” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, eacikses@firat.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, aytac@firat.edu.tr

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

topics of Turkish political agenda. Besides, relations with United States of America who has been a trade partner and a political and military ally for Turkey for more than two centuries, has been a sensitive topic especially since the Cold War Era.

Thus it is of great importance to study the inclusion of USA in Cyprus issue. USA inclusion due to Great Britain's demands under Cold War conditions has made the issue more sensitive for Turkey. In this study, USA inclusion in Cyprus issue and its role in foundation of Cyprus Republic afterwards would be investigated by support of archive documents from USA National Security Council (NSC).

Keywords: Turkish-American Relations, Cyprus Republic, Turkish Foreign Policy

GİRİŞ

Kıbrıs tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Kıbrıs'ın tarih boyunca çokça el değiştirmesine sebep olan temel etmen ise jeo-stratejik konumudur. Doğu Akdeniz'de bir üs konumunda bulunan Kıbrıs, Anadolu, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Yunan yarımadasının güvenliği için son derece önemlidir. Bunun yanı sıra Avrupa'nın batısı ile Uzak Doğu arasında gerçekleşen ticarete de önemli bir aktarma noktası konumundadır. İşte bütün bu özellikleri tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin ilgisini çektiği gibi Akdeniz'i tamamen hâkimiyeti altına almış Osmanlı Türklerinin de ilgisini çekmiştir. Bunların yanı sıra diğer çeşitli nedenlerin de etkisiyle Ada 1571 yılında Türkler tarafından fethedilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 47-50).

Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde, 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında, İngiltere'nin Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni desteklemesine mukabil Ada İngilizlere kiraya verilmiştir. İngiltere Uzak Doğu'daki sömürgelerine giden yolu Kıbrıs'ı kullanarak güven altında tutmak ve Kıbrıs'ın diğer jeo-stratejik konumundan faydalanmak istemiştir (Tamçelik, 2003: 175-176). I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile İngiltere Ada'ya el koymuştur. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye İngiltere'nin bu ilhakını kabul etmek durumunda kalmıştır (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000: 28-30). 1925 itibarıyla de Kıbrıs Adası İngiliz Kraliyet Toprağı sayılmıştır.

Ada'da İngiliz hâkimiyetinin başladığı 1878 tarihinden itibaren Türk nüfus gerek sosyal gerek ekonomik gerekse de siyasi olarak baskılanmıştır. Bu baskılar sonucunda Türk nüfusun önemli bir kısmı zaman içerisinde anakara Anadolu'ya göç etmiştir. Böylelikle de nüfus yapısı Rumlar lehine değişmiştir (Gürel, 1985:

41). İngilizlerin Rumlara karşı hoş görülü tavırları, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Rumları Megali İdea ve Enosis fikirlerini gerçekleştirme hayalleri doğrultusunda teşvik etmiştir (İsmail, 1998: 77). Rumların Türklere karşı baskı ve mezalimi yıllar içinde artarak devam etmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ABD'nin 1950'li yıllardan itibaren Kıbrıs meselesine dâhil oluşu incelenecektir. Bu inceleme, özellikle meselenin ABD tarafından nasıl algılandığını anlamak amacıyla, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) arşiv belgeleri ile desteklenecektir.

I. ABD VE KIBRIS MESELESİ

1950'li yıllarda Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta Türkler aleyhine zulümlerin artması ve tahriklerin başlaması Türk kamuoyunda büyük tepki doğurdu. Kıbrıs krizinin zirvede olduğu bir zamanda, Türkiye'nin Selanik Başkonsolosluk binasının bombalandığı haberinin yayılması 6 Eylül 1955'te bir anda İstanbul, İzmir ve Ankara'da Rumlar aleyhine gösterilerin yapılmasına sebep oldu (The Netherlands Scientific Council for Government Policy, 2004: 45). Bu gösteriler taşkınlıklara ve Rum asıllı vatandaşların mallarının tahrip edilmesine yol açtı. Türk Hükümeti bu olaylar üzerine sıkıyönetim ilân etti. Sıkıyönetimin onaylanması için TBMM'de yapılan görüşmeler esnasında Başbakan Adnan Menderes, olayların gösteriden taşkınlıklara dönmesinin sorumluluğunu komünistlere atfederek sorumluların tutuklanması ve haklarında soruşturma açılmasını istedi. Bu arada Kıbrıs Türktür Derneği'nin yöneticileri hakkında da takibata gidileceğini bildirdi. Tatsız olayların önüne geçmek amacıyla Türk hükümetin sunduğu 6 aylık sıkıyönetim kararını TBMM onayladı. Türkiye, 6-7 Eylül olayları ile ilgili olarak Yunanistan'a taziye vererek zarar gören Rum vatandaşların zararlarının tazmin edileceğini beyan etti ve ileride başka benzer olayların önlenmesine dair teminat verdi (Bilge, 1996: 347).

Yunanistan ve Türkiye'deki bu olayların, iki ülke ilişkilerini bozması ve sonucunda ortak NATO askeri tatbikatlarının yapılamaması sonucunda ABD, her iki ülke yönetimi ile görüşme kararı aldı. ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles, Başbakan Adnan Menderes'e bir mesaj gönderdi. Bu mesajda, NATO'ya üye ülkelerin dayanışmasından, komünist akımların yayılmasından ve bu yayılmanın önlenmesi için Türkiye'ye ve Yunanistan'a yapılan yardımdan bahsedildikten sonra "*Hâlihazır anlaşmazlıkların, işbirliğimizin Yunanistan ile müessiriyetine halel getirmemesini temin zımnında her türlü gayreti sarf etmenizi ehemmiyet ve*

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

ısrarla rica ederim.” demiştir (Hürriyet, 10 Eylül 1955). Yine konu ile ilgili olarak, ABD Dışişleri Bakanı Dulles ve Başkanı Eisenhower arasında geçen 17 Eylül 1955 tarihli telefon görüşmesine ilişkin arşiv belgesinde, Yunanistan'ın sorunla ilgili Birleşmiş Milletlere yeni bir dilekçe sunmasından hareketle, Kıbrıs sorununun BM'in gündemine alınmaması yönündeki İngiliz girişimi hakkında fikir teati ettikleri anlaşılmaktadır (NSC Arşivleri, 17 Eylül 1955, CK2349309747).

ABD temelde Kıbrıs meselesinin NATO'nun üç müttefiki arasında (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) bir krize dönüşmesini engellemek istiyordu. ABD açısından NATO'nun güneydoğu kanadındaki istikrar ve harmoni hayati öneme sahipti. Bu nedenle ABD Yunan tarafının Enosis fikrine de Türk tarafının Taksim tezine de itiraz etmiyordu. Eğer bu üç ülke çözüm konusunda uzlaşırlarsa çözümün ve çözüm yolunun ne olduğu ABD açısından önem taşııyordu (Bölükbaşı, 1988: 37).

Armaoğlu'na (2003) göre gerçekte, Birleşmiş Milletler nezdinde yürütülecek görüşmelere Türkiye'nin müdahil olması kendi hak ve taleplerini iletmekten çok sorunun büyümeden kapatılması için olmuştur. Nitekim Türk Hükümeti açısından Kıbrıs'ta statükonun devamı hem Doğu Akdeniz'deki barışı hem de her iki tarafın da menfaatini koruyacaktı. Bu sebeple Türkiye o dönemde Kıbrıs'ın İngiltere'de kalması taraftarıydı (Armaoğlu, 2003: 530).

Yunan tarafında da, Britanya'nın Yunanistan'a Ada'yı vereceği beklentisi ile oluşan minnet duygusu uzun süre canlı kalmıştır. Ancak İngiltere'nin stratejik önemi nedeniyle Ada'yı iki taraftan herhangi birine vermeye yanaşmayacağı Başbakan Sir Anthony Eden tarafından birçok defa dile getirilmiştir. Örneğin bir konuşmasında “*Kıbrıs yoksa petrol kaynaklarımızı koruyacak imkânlarımız da yok demektir. Petrolün olmaması ise İngiltere için işsizlik ve açlık demektir. Bu kadar basit...*” demektedir (O'Malley ve Craig, 2012: 7).

Rumlar, beklentilerinin İngiltere tarafından gerçekleştirilmeyeceğini anladıklarında silahlı eylemler ve şiddet de dâhil olmak üzere İngilizlere cephe almışlardır. Ada'daki şiddeti kontrol etmek maksadıyla, İngiltere, EOKA ile ilişkisi ve bu örgüte desteği nedeniyle Başpiskopos Makarios'u 1956'da Seyşel Adaları'na sürgün etmiştir. Kıbrıs sorunu, geçmişteki olumsuz BM kararına rağmen, 1957'de Yunanistan, Kıbrıs meselesini Enosis talepleri doğrultusunda yeniden BM gündemine taşımak istemiştir. İngiltere de Yunanistan'ı Ada'da teröre verdiği destek nedeniyle BM Genel Kuruluna şikâyet etmiştir. BM Genel

Kurulu ise bu başvurulara istinaden 26 Şubat 1957 tarihinde sadece tarafları barış ve çözüm için müzakere etmeye çağırması; başka bir karar almamıştır (Koç, 2005: 150). İngiltere'nin bu tutumunda, 1930'larda Faşist İtalya'nın Akdeniz'deki emelleri ve Hitler Almanya'sının Güneydoğu Avrupa'daki hücumları ile güç dengesinin değişmesiyle, Kıbrıs, Süveyş, Filistin, Trans-Ürdün, Aden ve Basra Körfezi'ndeki kontrol noktaları konusunda İngiltere'nin daha hassas hale gelmesi de önemlidir (DeNovo, 1968: 321).

Ancak İngiltere sadece Rumlar'ı memnun edecek bir çözümden yana değildir. Sir Anthony Eden bir başka konuşmasında, "*Türkiye kuzey hattı savunmasında kilit role sahiptir ve Kıbrıs sorununa ilişkin düzenlemelerde bu faktör akıldan çıkarılmamalıdır*" (O'Malley ve Craig, 2012: 23) diyerek Taksim tezine güvenlik nedeniyle karşı olmalarına rağmen Türk tarafını önemsediklerini belli etmiştir. Kaldı ki, İngiltere, Kıbrıs için kendi geleceğini tayin etme ilkesine dayanan bir anayasa modelini önermektedir. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında Kıbrıs'ın uluslararası statüsünü değiştirmek için bir anlaşma imzalanmasını istemiştir. Bunun için NATO'nun 2/3 oranında olumlu oyu gerekmektedir, eğer bu şart sağlanamaz ise halk oylaması yapılması öngörülmüştür (NSC Arşivleri, Haziran 19, 1956, CK2349067711).

Diplomasi anlamında zor ve girift bir duruma gelen Kıbrıs meselesi için İngiltere ABD'den konuya dâhil olmasını ve çözüm için yardım etmesini birçok kez istemiştir. ABD'nin bu konudaki İngiliz taleplerine açık bir şekilde destek vermesi ise ancak 1957'den sonra gerçekleşmiştir. ABD, Kıbrıs meselesi üzerine BM'deki tartışmaların NATO ittifakı için zararlı olduğu gerçeğine rağmen, BM'de Ada ile ilgili tartışmalar ve oylamalarda tarafsız bir tutum sergilemek istemektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında Amerikan Kongresine yönelik Yunan lobisinin baskıları, BM nezdindeki Amerikalı temsilcilerin kişisel tavırları ve ABD'nin genel manada sömürgecilik karşıtı tutumunun Eisenhower idaresinin elini kolunu bağlaması gibi nedenler bulunmaktadır. Ancak Mart 1957'de Bermuda Adası'nda Başkan Eisenhower ile İngiliz Başbakan McMillan arasında yapılan görüşme neticesinde, Kıbrıs sorununda iki ülkenin BM'de ortak hareket etmesi üzerinde anlaşılmıştır. Ayrıca yine o dönemde yaşanan Süveyş Krizi, Amerikan – İngiltere ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve ABD en yakın müttefiki sayılabilecek İngiltere ile daha fazla sorun yaşamak istememiştir. Tüm bunlara istinaden, 1957'den sonra ABD, BM'de yapılan Kıbrıs görüşmelerinde, İngiltere

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

lehine daha etkin hareket etmiştir (Johnson, 2000: 244-245). Görüşmede ayrıca Kıbrıs'ın İngiltere için, geçmişe nazaran daha az önemli hale geldiği ve dolayısıyla stratejik değeri konusunda İngiltere'nin kuşkuları ve olası bir Türk-Yunan savaşının önlenmesi ile ilgili mesajlar dikkat çekicidir (NSC Arşivleri, 20Mart 1957, CK2349100769).

Bu sıralarda İngiltere, Kıbrıs meselesi üzerine Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımı ile üç taraflı bir konferans düzenlemeye çalışmaktadır. İngiltere ve Amerika, o dönemki NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak'ın gizli olarak düzenlenecek bu konferansa gözlemci olarak katılmasını istemektedir. Konferans ikili görüşmelerin yapılabileceği ve Kıbrıs tarafıyla ilk görüşmelerin başlatılabilecek bir nitelik taşımaktaydı. Yunan ve Türk resmi makamlarının ilk tepkisi de olumlu yönde olmuştur. Yunan Dışişleri Bakanı Averoff Yunanistan'ın konferans davetini ancak Amerika'nın da katılımı ve kendisine Yunanistan'ın pozisyonuna ilişkin üç konudan birinde destek vermesi şartıyla kabul edeceğini belirtmiştir. Yunanistan'ın pozisyonuna ilişkin konular ise, 20 yıl garanti edilmiş bağımsızlık; bağımsızlığın BM Genel Kurulu oyuyla dönem sonunda değişikliğe tabi olması ve halk oylamasının ardından 10 yıllık egemenlik statüsüdür. Makarios'un karşı çıkması nedeniyle, İngiltere'den sızan bilgilerden ötürü planlanan konferans, Yunanistan'ın planının bozulmasına neden olabilirdi. Bu anlamda Üç taraflı görüşme o dönemde mümkün görünmemiş, ancak ikili görüşmelerin gelecekte üç taraflı bir toplantıya zemin hazırlayabileceği belirtilmiştir (NSC Arşivleri, 9 Ağustos 1957, CK2349413619).

1958 yılından itibaren EOKA terörist eylemlerini yoğunlaştırmış ve olaylar sonucunda sadece temmuz ayında 48 Türk katledilmiştir. ABD Başkanı Eisenhower Başbakan Adnan Menderes'e son zamanlarda Kıbrıs konusundaki gelişmelerle ilgili olarak kaygısını dile getirerek, Türkiye'ye ve Yunanistan'a, ayrı ayrı, NATO'nun önerilerini dinlemelerini ve herhangi bir ülkenin ya da halkın güvenliği ve barışı için tehlike oluşturabilecek herhangi bir harekette bulunmaktan kaçınmalarını önermiştir (NSC Arşivleri, 13 Haziran 1958, CK2349210529; NSC Arşivleri, 13 Haziran 1958, CK2349231430).

İngiltere Başbakanı Harold MacMillan "15 Ağustos Planı" olarak bilinen ve Türklere geniş haklar tanıyan bir plan hazırlamıştır. Söz konusu plana göre Yürütme Konseyi'ne dört Rum temsilciye karşı iki Türk temsilci eklenmesi, çift uyruk sisteminin kaldırılması gibi konular vardır. Türk tarafı plana olumlu yaklaşmış ancak Rumlar planı kabul etmemişlerdir. Türk tarafının olumlu

yaklaşımındaki etken planın taksim tezinin gerçekleşmesine yol açabileceği umududur (Olgun, 1991: 17). Yunanistan'ın bu planı reddetmesi üzerine, Macmillan planı NATO Sekreteri Paul-Henri Spaak tarafından revize edilerek Yunanistan'a tekrar teklif edilmiş ancak Yunanistan bu teklifi de reddetmiştir. Bu olumsuz tavır karşısında 1 Ekim 1958 tarihinde Macmillan planını resmen yürürlüğe koyulmuştur. Plan gereğince bir Türk resmi temsilci fiilen göreve başlamıştır. Bu durum Kıbrıs mücadelesinde önemli bir dönüm noktasıdır. Zira artık fiilen Türkiye Kıbrıs idaresinde resmen söz sahibi olmuştur. Yunanistan bu durumu tekrar BM gündemine taşımak istemiş ancak bir yandan önlenemeyen saldırılar diğer yandan özellikle ABD'nin baskıları sonucu Londra ve Zürih Anlaşmalarının yolu açılmıştır (Çay, 1979: 42-43). Eisenhower, Macmillan'a Kıbrıs Konferansının düzenlenmesine ilişkin gösterdiği çabaya teşekkür etmiş ve Yunan Hükümetinin kararının onu hayal kırıklığına uğrattığını belirtmiştir. Ancak yine de NATO'nun herhangi bir harekette bulunmaktan kaçınması görüşündedir (NSC Arşivleri, 31 Ekim 1958).

Tüm kozları elinden alınan Yunanistan ise NATO'dan çıkmak gibi tehditlere başlamış ve ABD'nin Atina Büyükelçisi Riddleberger Washington'a bir telgraf göndererek İngiltere nezdinde girişimlerde bulunulmasını ve bu suretle Ada'daki Türk temsilcisine geniş yetkiler verilmeyeceği konusunda Yunanistan'a teminat verilmesi gerektiğini, zira ABD'nin tarafsız tutumunun Yunanistan tarafından eleştirildiğini ve böyle giderse bu tutumun savunulamayacak hale gelebileceğini iletmıştır. Mesaj ABD tarafından ciddiye alınmış olmalı ki Eisenhower 19 Eylül 1958 yılında yaptığı bir konuşmada:

"Yunanistan, Perikles zamanından beri, yani yüzyıllardan beri, dünyada insan hürriyetinin ve demokrasinin lideri olmuştur. Kıbrıs gibi, nispeten küçük bir sorundan dolayı dışlanacak (yani NATO'dan) olması, NATO'nun yıkılması demek olacaktır ki, bu da doğru bir şey olmaz." (Armaoğlu, 1996: 23) diyerek Yunanistan'ın gönlünü almaya yönelik bir davranış sergilemiştir.

Bu süreçte ABD iki tarafı uzlaşmaya mecbur kılacak ultimatomlar vermekten de geri durmamıştır. Sonuçta, Yunanistan Enosis fikrinden vazgeçerek masaya oturacak, Türkiye ise İngiliz diplomasisinin kandırıcı çağrılarına kulak asmak yerine gerçekçi çözümler üretecektir. Türkiye eğer uyumlu davranmaz ise yardımlar kesilecektir (Gürel, 1985: 153-154). Genel olarak 1950'li yıllarda, Atina Hükümeti tarafından körü körüne, Kıbrıs'ın kolonel sahibi İngiltere ve bölgenin gelişen gücü Türkiye'ye karşı yürüttüğü tek taraflı politikaların

Amerika'nın bölgedeki öncelik ve çıkarlarıyla uyumlu olmadığı değerlendirilmesi önemlidir. Kıbrıs sorununun git gide büyüyen bir krize dönüşmesinin nüvelerini bu tek taraflı politikalarda aramak çok da yanlış olmayacaktır (Hatzivassiliou, 2006: 13). Türkiye'nin bu süreçteki güvenlik politikasının temel bileşenlerinden bir tanesi Ege Adalarıdır ki Ege Adaları Türkiye için iki önemli liman olan İstanbul ve İzmir şehirlerinin ve Boğazların güvenliği açısından önemlidir, bir diğeri ise Kıbrıs'tır. Çünkü Kıbrıs'ın Enosis senaryosu ile Türkiye'nin kontrolünden çıkması, Türkiye'nin açık denizlerle olan bağımlı kesseceği için, Kıbrıs meselesi 1950'lerden başlayarak Türkiye için bir direnç konusu olmuştur (Nonneman, 2005: 206).

II. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU VE ABD

Kıbrıs'ta Rumlar Enosis'i, Türk tarafı ise Taksim tezini savunmuşlardır. Fakat daha sonra Ada'nın bağımsızlığı fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir İngiltere, ABD, Türkiye ve Yunanistan tarafından desteklenince 11 Şubat 1959 tarihli Zürih ve 19 Şubat 1959 tarihli Londra Antlaşmaları imzalanarak Ada'da bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (İsmail, 1998: 52).

Londra Konferansı'nda başlıca dört başlıkla ilgili anlaşmalar imza altına alınmıştır. İlk olarak "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı" başlığı ile 27 maddeden oluşan bir metin oluşturulmuş ve bu metin ileride Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasının temelini teşkil etmiştir. İkinci olarak, Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinde bir Garantörlük Anlaşması imzalanmıştır. Üçüncü olarak bu devletlerarasında bir ittifak anlaşması imzalanmıştır. Son olarak da taraflar arasında iyi niyet göstergesi olarak bir "Centilmenler Antlaşması" imzalanmıştır. Macmillan, Karamanlis ve Adnan Menderes imzalı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısını açıklayan Kuruluş Antlaşması'nın 27. maddesi özetle şu şekildedir (Özler, 1959: 55-61):

1- Kıbrıs Başkanlık Sistemine dayanan bağımsız bir Cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı ise Türk olup kendi toplumları tarafından seçilirler.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dili Rumca ve Türkçedir. Tüm resmi belgeler her iki dilde yazılıp yayınlanır.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın birlikte seçecekleri tarafsız bir desen ve renkte olacaktır. İki toplum, bayramlarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı yanında Yunan ve Türk bayraklarını çekebilecekler ve Yunan ve Türk milli bayramlarını kutlayabileceklerdir.

4- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı 5 yıl için seçilecektir. Bu makamların boşalması durumunda Temsilciler Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı'nın ve Temsilciler Meclisi Başkanı Yardımcısı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın görevlerini üstleneceklerdir. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının seçimi koltuğun boşalmasını izleyen 45 gün içinde yapılacaktır.

5- Yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nda toplanır. Bu amaçla 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturulacaktır. Rum Bakanları Cumhurbaşkanı, Türk Bakanları ise Yardımcısı atayacaktır. Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından seçilebilecektir. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın Temsilciler Meclisi ve Bakanlar Kurulu kararlarını iade ve veto etme hakkı bulunacaktır.

6- Temsilciler Meclisi, 5 yıl için ve kendi toplumlari tarafından ayrı ayrı seçilecek olan % 70 Rum ve % 30 Türk'ten oluşacaktır. Temsilciler Meclisinin, Toplum Meclislerine açıkça ayrılmış olan konular dışında, tüm hususlarda kanun yapma yetkisi vardır, kanunlarla ilgili bi sorunda Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının atayacağı tarafsız bir Rum ve bir Türk hâkimle oluşacak Anayasa Yüksek Mahkemesi'nce karara bağlanacaktır.

7- Temsilciler Meclisi'nin kanun ve kararları hazır olan üyelerin basit çoğunluğu ile kabul edilecektir. Anayasa'nın temel maddeleri dışındaki maddeleri, Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğu ile değiştirilir. Seçim kanunundaki herhangi bir değişiklik, belediyeler ve vergiler ile ilgili kanunlar için Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı oy vermeleri gerekecektir.

8- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın Dışişleri ile ilgili kanun ve kararlara karşı veto hakkı olacaktır.

9- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın 15 gün içinde, Temsilciler Meclisi'nin çıkardığı kanun ve kararları Temsilciler Meclisi'ne iade etme hakları vardır. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, kanun ve kararlar kabul edilecektir.

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

10- Her iki toplumun, üye sayısını kendilerinin saptayacağı Toplum Meclisi olacaktır. Bu meclisler, toplumlarının iç meseleleri üzerinde kanun yapma yetkisiyle donatılacaktır. Ayrıca, kendi toplum bireylerinden vergi toplama hakkına sahip olacaklardır.

11- Yönetim organlarında (Kamu hizmetlerinde) % 70 Rum ve % 30 Türk bulunacaktır.

12- Cumhuriyet Başsavcısı, Genel Müfettiş, Baş Sayman ve Merkez Bankası Genel Müdürü'nün Yardımcıları, şeflerinin mensup olduğu toplumdan olmayacaktır.

13- Kıbrıs ordusunun, jandarma ve polis kuvvetlerinin kumandan ve yardımcılarını Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı birlikte atarlar. Kumandanlar ile yardımcıları aynı toplumdan olmayacaklardır.

14- Zorunlu askerlik, ancak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın ortak kararıyla başlatılabilir. Kıbrıs'ın % 60'ı Rum ve % 40 Türk'ten oluşan 2.000 kişilik bir ordusu olacaktır. Emniyet (Polis ve Jandarma) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın müşterek kararı ile eksiltilip arttırılabilecek 2.000 kişilik bir birliği olacaktır. Emniyet kuvvetleri, % 70 Rum ve %30 Türk'ten oluşacaktır.

15- Yalnız bir toplum fertlerinin yüzde yüze yaklaşan bir nispetinin oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler bu topluma mensup olacaklardır.

16- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın atayacağı iki Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan oluşacak Anayasa Yüksek Mahkemesi kurulacaktır. Tarafsız yargıç, Anayasa Yüksek Mahkemesi'nin başkanı olacak ve iki oya sahip bulunacaktır.

17- Davacı ve davalı aynı toplumdan ise, yargıçlar da aynı toplumdan olacaktır.

18- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın, ayrı ayrı kendi toplumlarına mensup ölüm cezası alan mahkûmları affetme yetkisi bulunacaktır. Af halinde ölüm cezası müebbet hapse çevrilecektir.

19- Zirai reformlarda, topraklar ancak arazisi istimlak edilmiş kişinin mensup olduğu topluma dağıtılacaktır.

20- Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde ayrı belediyeler kurulacaktır.

21- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve anayasasını güvence altına alacak bir Garanti Antlaşması imzalanacaktır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, bir İttifak Antlaşması imzalanacaktır. Bu iki antlaşma Anayasa hükmünde olacaktır.

22- Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmesi veya taksim edilmesi yasaklanacaktır.

23- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye her konuda en fazla müsaadeye sahip olma yetkisi tanıyacaktır.

24- Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'taki kendi toplumlarına eğitim, kültür ve spor kuruluşlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkına sahip olacaklardır.

25- Dışişleri, Savunma veya Maliye Bakanlarından birisi Türk olacaktır.

26- Kıbrıs Cumhuriyeti, mümkün olan süratle ve üç ayı aşmayan bir süre içinde kurulacaktır.

27- Yukarıda belirtilen bütün hususlar Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın esas maddeleri kabul edilecektir.

Kuruluş Antlaşması'na ek olan Garanti Antlaşması'na göre ise;

“1- Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini devam ettirmeyi ve Anayasasına saygı göstermeyi taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devletle hiçbir siyasi veya ekonomik birleşmeye tamamen veya kısmen iştirak etmemeyi garanti eder.

2- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve Anayasa maddeleri ile meydana getirilen durumu tanıyıp ve garanti ederler. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile birleşmesini veya taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik etmek gayesi güden herhangi bir hareketi önlemeyi garanti ettiler.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, İngiltere egemenliğine bırakılmış olan bölgelerin bütünlüğüne saygı göstermeyi kabul eder. Ortaklaşa veya anlaşmayla harekete geçmek mümkün olmuyorsa, garanti eden devletlerden

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

her birisi, bu antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak amacıyla hareket etme hakkını saklı tutar.

4- *Bu antlaşma imza edildiği tarihten itibaren yürürlüğe girer.*"(Çeçen, 2005: 65)

Kuruluş Antlaşması'na ek olan İttifak Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, ortak savunma için işbirliği yapmayı ve görüşmeyi kabul etmiştir.

2- Garantör olan üç ülke, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne yönelik doğrudan ve dolaylı her türlü saldırı ve tecavüze karşı koymayı kabul etmişlerdir.

3- Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nde "Üçlü Genel Karargâh" kurulması kabul edilmiştir.

4- Bu karargâha Yunanistan 950 kişilik, Türkiye de 650 kişilik birliklerle katılmayı kabul etmiştir.

5- Önceki maddede belirtilen askeri birliklerde görevli Türk ve Yunan subaylar, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun eğitimi görevini üstlenmişlerdir.

6- Kurulacak olan Üçlü Genel Karargâhın komutası, Türk ve Yunan hükümetlerinin ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı tarafından tayin edilecek Kıbrıslı, Yunan ve Türk birer general tarafından bir sene süreyle ve sırayla yönetilecektir (Özler, 1959: 65).

ABD'de Şubat 1959'da Londra'da imzalanan uluslararası anlaşmaların pek çok gözlemcinin nazarında İngiliz sömürgesi Kıbrıs'ın geleceği üzerinde uzun süredir devam eden anlaşmazlığı kesin olarak çözüme kavuşturacağı yönünde bir kanaat hâkimdi (NSC Arşivleri, 31 Mart 1960, CK2349215155). Zaten anlaşmaların imzalanmasının ardından ABD Başkanı Eisenhower, Menderes ve Karamanlis'e Kıbrıs durumuna ilişkin uzlaşma sağlanmasına yönelik birer tebrik mesajı göndermiştir (NSC Arşivleri, 20 Şubat 1959, CK2349215937). Ada'da tesis edilmeye çalışılan yeni durumla ilgili olarak ABD'nin endişeleri de yok değildir. İstikrarlı bir Kıbrıs hükümetinin kurulması açısından iki tarafın anlaşmazlığa düşmesi ihtimalinden ötürü uzun zaman alma riski taşımaktadır. Ayrıca Kıbrıs Komünist Partisinin varlığı ve İşçi hareketi

içinde güçlenmesi de Amerika'nın dikkatinden kaçmamaktadır (NSC Arşivleri, 16 Nisan 1959, CK2349539946; NSC Arşivleri, 12Ekim1959, CK2349332764). 30 Kasım 1959 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında ise Kıbrıs'ın yeni gelişen bağımsız ya da yarı-bağımsız ulus devletlerin diğer bir örneği olduğu görüşü dile getirilmiş ve ABD'nin Ada'daki haberleşme üslerine dair çıkarlarından bahsedilmiştir (NSC Arşivleri, 30 Kasım 1959, CK2349332772).

Kıbrıs Devletinin kuruluş sürecine ışık tutması açısından 9 Şubat 1960'da Amerikan Başkanı Eisenhower tarafından onaylanan "Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs Politikası" isimli raporunun bazı önemli kısımları şöyledir:

1.Kıbrıs, Türk-Yunan ve İngiliz-Yunan münasebetlerinin tehlikeli arz edecek şekilde bozulmasına ve NATO işbirliğinin Doğu Akdeniz'de sarsılmasına sebep olmasından ötürü Amerika açısından önemli bir konu olmuştur. Kıbrıs'ta varılan uzlaşmanın çökmesi halinde, bu hem Yunanistan'daki Batı taraftarı hükümet açısından çok olumsuz sonuçlar doğurabilir hem de doğuracağı ciddi sonuçlar ile Türk Hükümetini zor durumda bırakıp Türk-Yunan münasebetlerine zarar verebilir. İş bu kadarla da kalmaz, yeni bir karışıklık ve şiddet dönemi, Kıbrıs Rumlarının "Enosis" istekleri ile Türklerin "taksim" isteklerini yeniden uyandırabilir.

2. Kıbrıs'ın temel stratejik önemi, Ada'daki İngiliz üsleri ve bunların Orta Doğu ve Akdeniz'deki askerî harekât bakımından haiz oldukları önem dolayısıyla. Kıbrıs'taki İngiliz üsleri, Amerika'nın muhtemel Orta Doğu harekâtının dayanağı olacağı gibi, Türkiye'deki Adana Üssü için de bir destek görevi yapacaktır.

3. Kıbrıs'ın bir başka bakımdan önemi de, Amerika'nın Ada'da sahip olduğu telekomünikasyon tesisleri dolayısıyla. Çünkü bu komünikasyon tesisleri, yabancı yayınların dinlenmesi ve bizim de istihbarat bilgileri toplamamıza yaramaktadır. Bu tesislerin başka bir yere nakli, paraya ve zamana malolacağı gibi, bölgede bu tesisler için Ada'dan daha uygun bir yer yoktur.

4. Asya-Afrika grubu devletlerinin Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs için self-determinasyon ilkesini destekledikleri göz önüne alınırsa, Kıbrıs Cumhuriyeti NATO ile bu Blok arasında bir köprü olabilir ve Kıbrıs bağımsız bir dış politika izleyebilir. Şüphesiz Sovyet Bloku da, hem askerî tesisleri ve hem de telekomünikasyon tesislerini yakından gözetleyebilmek için hemen elçilik açacaktır.

5. Kıbrıs halkının tarihte Amerika ile yakın bağları olmamıştır. Kaldı ki, Amerika'nın, Kıbrıs halkının self-determinasyon isteklerini desteklememesi de bu halkın kızgınlığına sebep olmuştur. Fakat şimdi bu tutum yavaş yavaş kaybolmaktadır ve bu sebeple de Kıbrıs hükümeti Amerika ile yakın münasebetler arayacaktır. Bu suretle Amerika, İngiltere'ye karşı bir denge unsuru olacaktır. Bununla beraber, gerek Türk, gerek Rum toplumları, Amerika'nın diğer tarafı tuttuğu duygusuna kapılmaktan geri kalmayacaklardır.

6. Züriç ve Londra Anlaşmaları, nüfusun beşte dördünü oluşturan Rum çoğunluk ile beşte birini oluşturan Türk azınlık arasındaki tarihî ayrılığı, nâzik ve karmaşık bir şekilde dengelenmiş bir hükümet yapısı içinde de "müesseseseleştirilmiş" bulunmaktadır. Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir "Kıbrıs Milliyetçiliği" yaratabileceğine dair hiç bir işaret yoktur. Son yılların devamlı gerginliği, ılımlı Kıbrıslıları dahi, aşırı liderlerin kontrolü altına sokmuştur.

7. Kıbrıs Türk Toplumunu, siyasal bakımdan, Rumlardan daha homojen ve disiplinlidir ve bu sebepten de Türk hükümetinin liderliğine tâbi olması beklenir. Buna karşılık, Rumlar kendi içinde bölünmüş durumdadır ve özellikle Kıbrıs komünistleri dolayısıyla, Makarios'un birleştirici ve bir istikrar faktörü olması çok güçtür.

8. EOKA'nın eski lideri Grivas, şu anda Yunanistan'a dönmüş bulunmakla beraber, Yunanistan'ın Kıbrıs politikasını karıştırıcı bir rol oynayabilir. Kendisini, esas itibariyle, Girne Piskoposu etrafında toplanmış küçük bir grup destekliyse da, bağımsızlık mücadelesinin efsanevî kahramanı olarak ilân edilmesini ve bağımsızlığı *Enosis* için sadece bir adım olarak gören Kıbrıs Rumlarının çoğunluğunun bu havasını Grivas kullanabilir.

9. Kıbrıs sorununun bugünkü çözümüne Karamanlis sıkı sıkıya bağlanmış görünüyor ve şimdiye kadar Karamanlis'in Grivas'a olan etkin muhalefeti başarılı olmuştur. Fakat Karamanlis Hükümeti düşer ve yerine, bugünkü çözümü kabullenmeyen ve çözüme karşı olan unsurlar gelecek olursa, Ada'da istikrar imkânları iyice zayıflar ve durum süratle kötüye gider (Armaoğlu, 1996: 32-33).

16 Ağustos 1960 tarihli Lefkoşa Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen kurulmuştur. Tüm Anlaşmalar göz önüne alındığında öncelikle Rum ve Türk tarafının birbirleri üzerinde bir baskı ve üstünlük sağlayamayacakları görülmektedir. Kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti dış işlerinde bağımsız değildir.

İçinde Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte olmadıkları bir birliğe veya topluluğa katılamayacaktır. Türkler ve Rumlar kendi iç işlerinde bağımsız olacaklardır. Bu bağımsızlık vergiden harcamaya, polisten eğitime kadar düzenlenmiştir. Türk olacak olan Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkı vardır. Kıbrıs'ın savunması Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin güvencesi altındadır. Kıbrıs'ta Türk ve Yunan birlikleri bulunacaktır. Zürih ve Londra Antlaşmalarının korunması ve Kıbrıs Anayasasının işlerliği için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere "garantörlük" hakkı taşımaktadır. Buna göre, örneğin, anlaşmaların hükümlerinin ihlali durumunda Türkiye Cumhuriyeti'nin, tek başına müdahale etme hakkı vardır. Başlıcaları bu şekilde olan hükümler de göstermektedir ki bu Cumhuriyet ne üniter, ne de bağımsız bir Cumhuriyettir. Üç devletin ve iki halkın egemenliği paylaştığı söylenebilir (Manisalı, 2003: 38-39). Sonuçta Türkiye'nin Taksim Tezi gerçekleşmemiştir. Ancak kurucu anlaşmalar genel anlamda Türkiye için yinede büyük zaferdir. Lozan Antlaşmasıyla birlikte Kıbrıs üzerinde hiçbir hak iddia edemeyen Türkiye bu antlaşmalarla birlikte söz sahibi olmuştur (Çeçen, 2005: 60).

NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak bir beyanatında meselenin çözülmüş olmasından duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirmektedir:

"...akl-ı selime dayanan bu çareyi imkânlı hale getirenleri tebrik ederim. Bütün siyasal hayatım boyunca herhangi bir meselede tamamıyla haklı veya tamamıyla haksız bir tarafa hiç rastlamadım. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere anlayış gösterdiler. Bu olay, Kıbrıs meselesi bir hurs konusu yapılmaz ve gerçekten bir çözüme ulaşmak istenirse bu işin başarılabilmesine önemli bir örnek olmuştur..."(Özler, 1959: 80).

Amerikan Başkanı Eisenhower anlaşmaları açık bir biçimde övmüş ve süreci sağduyunun zaferi, iyi planlanmış yaratıcı ve cesur devlet adamlığının sonucu olarak müthiş bir başarı olarak adlandırmıştır. Dışişleri bakan yardımcılarında Murphy ise, *"Bütün Amerikalılar, Kıbrıs halkına değişik etnik grupların işbirliğine dayanan ve Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin karşılıklı anlayış ve dostluğu neticesinde ortaya çıkan yeni bir devlet oluşturma çabalarında başarılar dilemektedir"* diyerek Amerika'nın hoşnutluğunu ifade etmektedir (Uslu, 2000: 36).

Amerikan basınında da konu ile ilgili olumlu görüşler ve haberler mevcuttur. Bir haberde, Kıbrıs Antlaşması'nın bütün dünyada diplomasinin

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

parlak bir başarısı olarak karşılandığını, birkaç ay öncesine kadar imkânsız görülen anlaşma Ada'da zıt görüşlere sahip iki tarafın uzlaşmasının öneminden daha da öte Doğu Akdeniz savunması için hayati olduğunu ve böylece NATO'nun güney cephesinin güçlendiğini ve Balkan İttifakı için güzel bir örnek teşkil edeceği belirtilmektedir (New York Times, 20 Şubat 1959). Ancak yine New York Times gazetesinde yer alan bir başka yorumunda ise ABD'nin sadece o anki şartlar gerektirdiği için Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına razı olduğu ifade edilmiştir (New York Times, 12 Mart 1972).

ABD, Kıbrıs Cumhuriyetini 16 Ağustos 1960 tarihinde resmen tanımıştır. Kıbrıs devleti kurulduktan sonra ise ABD'nin Kıbrıs konusunda ulaşmaya çalışacağı temel amaçlar şunlar olacaktır:

- 1- Kıbrıs'ta siyasi istikrarın sağlanması ve Ada'nın komünizme karşı İngiltere, Yunanistan ve Türkiye ile beraber hareket etmesi,
- 2- Kıbrıs ekonomisinin kalkınmasının sağlanması ve serbest piyasa ekonomisi tesis edilerek ürettiği politikalarda batı yanlısı olmasının teşvik edilmesi,
- 3- Kıbrıs'ta bulunan iletişim ve istihbarat imkânlarından Amerika Birleşik Devletleri'nin sınırlama olmadan faydalanabilmesinin temini,
- 4- İngiltere'nin Ada'daki askeri üsleri üzerindeki egemenliğinin devam ettirilmesi (Uslu, 2000: 36-37).

Türk tarafının bu diplomatik zaferinin Yunanistan da farkındadır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof Kıbrıs sorununun çözümünü kulamak için buluştukları bir yemekte sonuç için, Zorlu'yu şu sözlerle kutlayacaktır:

“Büyük bir diplomatik savaş sonunda Kıbrıs”a Türk askerinin çıkmasının barışçı yollarla ve uluslararası bir antlaşma çerçevesinde sağlamayı başaran Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu'yu içten selamlıyorum. İleride her şey olabilir, fakat bizler daima ülkelerimizin eski Dışişleri Bakanları olarak anılacağız.”(Günver, 1985: 7-8)

Türkiye'de ise anlaşmalara ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Antlaşmalar esnasında Menderes hükümeti görevdeyken CHP muhalafettir. Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilirken İnönü, Doğu Akdeniz'de barışın tekrar sağlanmasından memnuniyet duymuş ve Türk-Yunan geriliminin bir an evvel bitirilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte CHP yöneticileri iktidarın kendilerine anlaşmalar ile ilgili yeterli bilgileri sağlamadığını iddia

etmiştir. İnönü hükümetten Taksim tezinden neden vazgeçtiklerini açıklamalarını istemektedir. Çünkü İnönü'ye göre anlaşmalar Enosis'in önünü açmıştır. Oysa Başbakan Menderes ve Dış İşleri Bakanı Zorlu anlaşmalarla birlikte Enosis tehlikesinin tamamen bittiğini düşünmektedir. İktidar ve Muhalefet farklı düşünceler içerisinde olsalar da anlaşmalar sonucunda Türkiye-Yunanistan barışı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir (Bağcı, 2001: 127-128).

Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu Kıbrıs meselesinin nihai çözümü olarak görmüş ve kendisine düşen görevi samimiyetle yerine getirmiştir. Buna mukabil Kıbrıs Rum toplumu, hiçbir zaman dürüst hareket etmemiştir. Kıbrıs Türk toplumunun anayasa ve antlaşmalarla sahip bulunduğu haklardan istifade etmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır. En önemlisi ise başta Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere, Rum toplumunun ileri gelenleri, Enosis için mücadeleye devam edeceklerini, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis için bir sıçrama tahtası olarak kullanacaklarını, nihai hedefin Enosis olduğunu yaptıkları çeşitli açıklamalarla ifade etmişlerdir (Oberling, 1990: 5).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili Makarios, 1 Nisan 1960 tarihinde EOKA eylemlerinin başlangıcının 5. Yıldönümünde:

“Zürih ve Londra Antlaşmaları umut ve isteklerimizi tam olarak gerçekleştirmemiştir. Bugün ellinci yıldönümünü kutladığımız şanlı özgürlük mücadelemiz, bize bağımsızlığımız için gerekli en ileri ve yıkılmaz mevkiileri sağlamıştır. Kesin zaferi kazanmak üzere bu kalelerden başlayarak mücadelemiz sürecektir” demektedir (Çay, 1979:48).

Ancak 1960 yılında kurulan ve bağımsızlığı Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti edilen ve bir Türk-Rum ortaklık düzenlemesi ile yönetilen Kıbrıs bir zamanlar eli silahlı ve şedit bir terörist olduğu için İngiltere tarafından sürgün edilen papaz Makarios'un kurulan bu cumhuriyete Kıbrıslı Rumların sözcüsü olarak başkanlık etmesi son derece ilginçtir (Judt, 2005:508-509).

SONUÇ

Kıbrıs meselesi günümüzde Türk dış politikasının en önemli konularından birisidir. Karmaşık bir sorun haline dönüşen meselenin daha da karışmasına sebep olan süreç özellikle 2. Dünya Savaşı ve bölgeye olan etkilerinde gizlidir.

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

Türk-Amerikan ilişkilerinde müttefiklik boyutunun başlaması ve ABD'nin hegemon güç olarak belirmesi ve Rusya karşısında yer alarak iki kutuplu dünyanın denge merkezinde yer alan Kıbrıs uluslararası bir konu haline gelmiş ve daha da içinden çıkılmaz bir sorun haline dönüşmüştür. Bu anlamda 1950'lerden sonra Kıbrıs, Türkiye'nin sadece ABD ile olan ilişkilerini değil Sovyetler Birliği, Arap ülkeleri, Avrupa Birliği ve diğer üye olduğu örgütlerle ilişkilerinin boyutlarını da defalarca etkilemiştir. ABD 1950'li yıllardan itibaren gerek İngiltere'nin talepleri ile, gerek NATO ittifakının sağlıklı yürümesi için gerekse de anti-komünizm çerçevesinde meseleye dâhil olmuştur. Ancak ABD'nin dâhil olması meseleye bir çözüm olmamış daha sonraki süreçte Türkiye'nin barış amaçlı askeri müdahalesini gerektiren durumlar ortaya çıkmıştır. ABD'nin Ada ile ilgili tavrını şekillendiren temel unsur da hep NATO ittifakının korunması olmuştur.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- ARMAOĞLU, Fahir (1996), “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959”, *Belleten*, Cilt:LX Sayı: 229.
- ARMAOĞLU, Fahir (2003), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 14. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- BAĞCI, Hüseyin (2001), *Türk Dış Politikasında 50'li Yıllar*, 2. Baskı, Metu Press, Ankara.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Ankara.
- BİLGE, Suat (1996), “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- BÖLÜKBAŞI, Süha (1988), *The Superpowers and the Third World: Turkish – American Relations and Cyprus*. Lanham-New York-London, University Press of America.
- ÇAY, Abdulhaluk (1979), *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl (2005), *Kıbrıs Çıkmazı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

- DENOVO, John A.(1968), *American Interests And Policies In The Middle East 1900-1939*, The University of Minnesota Press. Minneapolis.
- GÜNVER, Semih (1985), *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- GÜREL, Şükrü Sina (1985), *Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- HATZIVASSILIOU, Evanthis (2006), *Greece And The Cold War Front-line State 1952-1967*, Routledge Press. New York.
- İSMAİL, Sabahattin (1998), *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- JOHNSON, Edward (2000), "Keeping Cyprus off the Agenda: British and American Relations at the United Nations. 1954-58," *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 11, No. 3 (Nov.2000).
- JUDT, Tony (2005), *Postwar: A History of Europe Since 1945*, The Penguin Press. New York.
- KOÇ, Süleyman (2005), *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- MANISALI, Erol (2003), *Dünden Bugüne Kıbrıs*. 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- NONNEMAN, Gerd (2005), *Analyzing Middle East Foreign Policies And The Relationship With Europe*, Routledge Press, New York.
- O'MALLEY, Breandan ve CRAIG, Ian (2012), *Kıbrıs Komposu*, Çeviren: Nalan Çeper, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- OBERLING, Pierre (1990), *Kıbrıs Faciası*, Çev: Fahir Armaoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- OLGUN, Aydın (1991), *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.
- ÖZLER, A. Baha (1959), *Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluş Anlaşmaları*, Tan Matbaası, İstanbul.
- TAMÇELİK, Soyalp (2003), "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", *Bellekten*, c. LXIII, Sayı: 236.

ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu

The Netherlands Scientific Council for Government Policy (2004), *The European Union, Turkey and Islam*, Amsterdam University Press. Amsterdam.

USLU, Nasuh (2000), *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt:3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Arşiv Belgeleri

17 Eylül 1955, CK2349309747.

19 Haziran 1956, CK2349067711.

20 Mart 1957, CK2349100769.

9 Ağustos 1957, CK2349413619.

13 Haziran 1958, CK2349210529

Haziran 13, 1958, CK2349231430.

31 Ekim 1958, CK2349215933 .

20 Şubat 1959, CK2349215937

16 Nisan 1959, CK2349539946

12 Ekim 1959, CK2349332764.

30 Kasım 1959, CK2349332772.

31 Mar 1960, CK2349215155.

Gazeteler

Hürriyet, 10 Eylül 1955.

New York Times, 20 Şubat 1959.

“Makarios- The Man In the Crossfire”, *New York Times*, 12 Mart 1972.